

Úvod do teórií politických strán

Dušan Štrauss

Úvod

Pred tým, ako si definujeme politické strany, bude vhodné uviesť si, z čoho vyplýva charakter, či povaha politických strán, či všeobecne skupín, ktoré majú svoje záujmy v priestore, ktorý sa nazýva politika. Zo sociológie si môžeme požiť potreba a záujem. Ten prvý vyjadruje uvedomelý, ale aj neuvedomelý nedostatok uspokojenia (saturácie), ktorý hľadá prostriedky k nej vedúce. Záujem môže byť uvedomelá a prejavená potreba, ktorej uspokojenie pripisuje jednotlivec, skupina, prípadne vrstva význam a podnecuje ho (ju) k určitému konaniu. V tomto prípade teda ide o kolektívny záujem, ktorý je spätý s nejakou sociálnou skupinou, triedou, vrstvou a pod.

Záujmové skupiny

Záujmy v spoločnosti a štáte môžu byť uskutočňované, pokiaľ majú legálnu formu existencie, to znamená, že ústavný systém zachováva princíp pluralizmu. Sociologický slovník chápe tento pojem ako ideu „hlásajúcu mnohosť názorov a ich súperenie, pričom žiadny z nich nie je pokladaný za ideálny“¹. Ide o opak dogmatizmu a monopolu politickej strany, prípadne presadzovanie len jednej záujmovej skupiny. Pluralizmus sa prejavuje v reprezentácii viacerých ideových centier, ktoré sú si vo vzájomnej konkurencii, čo môže viesť k úvahám, že práve toto zabezpečuje rovnováhu systému a postupné uspokojovanie záujmov alebo aspoň legitímne presadzovanie sa viacerých skupín (vrátane marginálnych).

V histórii sa skupinové záujmy kryštalizovali na základe rodovej, regionálnej, sociálnej alebo profesijnej príslušnosti. V otrokárstve záujmy otrokárov, či otrokov; vo feudalizme pánov pôdy či poddaných. Takto by sme konfliktualisticky mohli uvádzať viaceré príklady, ktorých spoločným znakom by bol vzťah k moci – vládnuci a ovládaní. Toto zjednodušené chápanie sa však rozširuje na viacero skupín, ktoré majú svoje špecifické záujmy vyplývajúce z ich postavenia, ktoré chcú buď získať alebo zachovať. Presne tak ako v poučke, že politika je cieľavedomá činnosť smerujúca k získaniu alebo zachovaniu moci. Záujem však nemá moc ako cieľ, ale ako prostriedok. Moc je teda nevyhnutná na to,

¹ JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Portál, Praha 2007, s. 185.

aby sa záujem realizoval. Kolektívny záujem hľadá prostriedok, ako uspokojiť svoje potreby a ten nachádza v zákonoch, nariadeniach a iných všeobecne platných predpisoch, ktoré štát vydáva a je si ich schopný vynútiť. Záujmy tak môžu byť:

- Ekonomické (znížiť DPH, zachovať minimálnu mzdu). Spoločným znakom je rentabilita daného kroku tak, aby sa zisk zvýšil alebo aspoň neznižil.
- Sociálne (zaviest' rodičovský príspevok, zachovanie dedičných práv). Cieľom je zaistiť si skupinovú výhodnosť, vyrovnanie sociálnych rozdielov alebo všeobecne získať lepšie postavenie vlastnej sociálnej vrstvy.
- Etnické a rasové (získať volebné právo, znížiť štandard menšinových práv). Podobne ako pri sociálnych záujmoch ide o zaistenie lepšieho postavenia vlastnej sociálnej skupiny, avšak bez charakteru hierarchie v sociálnej stratifikácii, pretože etnikum a rasa nie je automaticky selektovaná na základe prístupu k sociálnym zdrojom, ale má vlastné spoločné znaky.
- Ideologické (presadiť vlastnú ideológiu za vládnucu, bojovať proti odlišným hodnotám). Pokiaľ je ideológia vlastným pohľadom na svet s vlastnou filozofiou, potom zahŕňa komplex nástrojov a cieľov, ktoré takpovediac čakajú na etablovanie sa v spoločnosti prostredníctvom politiky a snažia sa získať podporu.
- Náboženské (tolerančný patent, uznávanie náboženských symbolov). Náboženské záujmy chcú získať prevahu, dominanciu alebo toleranciu vlastných hodnôt v spoločnosti napr. prostredníctvom štátneho zákonodarstva.
- Územné (osídľovanie, získanie alebo obrana teritória). Obyvateľstvo si napr. uvedomuje svoju identitu a má záujem o oficiálnu platformu v štáte definovaním hraníc. Spoločným znakom je integrácia územia.
- Ekologické (odstránenie environmentálnej záťaže, vybojovanie silnejšieho ekologického zákonodarstva). Hnutia, ktoré sa niekedy transformujú do politických strán sa snažia o rešpektovanie prírodných zákonov alebo zastavenie záujmov čisto ekonomických.
- Dočasné (zmena ústavy, zastavenie vojny, odstránenie vedúcej úlohy politickej strany). Spoločným znakom je zmena daného stavu, ktorý vláda reprezentácia nereflektuje. Ich charakter je vlastne liberálny. Za týmto účelom vznikajú (politické) hnutia.

Politické hnutia sú súčasťou sociálnych hnutí, ktoré sa vyskytujú počas spoločenských zmien, často v ilegalite a mimo stranického systému. „Politické hnutia sú špecifickým druhom záujmových skupín, ktorých cieľom je ovplyvniť politické rozhodnutie, no nesúťažít o politickú moc. Vplyv však môže byť v určitej situácii dôležitejší ako moc“.² Politické hnutia sú síce v našich podmienkach zákonom postavené prakticky na roveň politickým stranám, majú však v praxi

---

² TÓTH, R., *Politické strany*, SMARAGD, Bratislava 2007, s. 14.

kratšiu životnosť alebo obmedzenú dobu trvania Dôvodom je naplnenie, ale aj nenaplnenie cieľa. V slovenskom prípade pojem strana a hnutie takpovediac splývajú z dôvodu názvov, ktoré sa zžili s praxou pôsobenia politických strán (Hnutie za demokratické Slovensko, Kresťanskodemokratické hnutie). Hnutie sa však od politických strán líši teoreticky menej prepracovanou organizačnou štruktúrou, dĺžkou pôsobenia, svojim prejavom, tendenciou k štiepeniu (fragmentácii), absenciou hierarchie členstva a nižšou členskou základňou. Hnutie ako voľnejší zväzok nepredpokladá výlučné členstvo, skôr aktivitu a dobrovoľníctvo ako súčasť alternatívneho životného štýlu. Rozpor medzi vplyvom a mocou je možné v praxi očakávať riešením, že ortodoxné krídlo politického hnutia zostáva pri ideáloch, kým pragmatické krídlo sa transformuje na politickú stranu a zameriava sa na získanie štátnych funkcií.

Záujmové skupiny sa správajú odlišne podľa toho, v akom kultúrnom prostredí a akom straníckom systéme sa nachádzajú. Pokiaľ sa v straníckom systéme nachádza viacero politických strán, môžu pomôcť konkrétnej strane k priaznivému volebnému výsledku, môžu tiež byť v podmienkach väčšinového volebného systému členom politickej strany (odbory vo Veľkej Británii ako kolektívny člen *Labour Party*), alebo môžu sprostredkovať vzťah medzi občanom a mocou na báze kultúrnej či zamestnaneckej. Ich pôsobenie sa však často spája s činnosťami, ktoré sú viac alebo menej viditeľné na politickej scéne. Medzi aktivity patria informačné kampane, formovanie verejnej mienky (najmä v čase volieb), činnosti narúšajúce verejný poriadok a nátlakové akcie (štrajky, zastavenie výroby, bojkot), čo súvisí aj s využívaním hospodárskeho vplyvu veľkých organizácií.

Záujmová skupina v spomínanom príklade má možnosť presadzovať svoj vplyv prostredníctvom hnutí, ktoré získajú spoločenskú podporu alebo možnosť nechať sa reprezentovať politickou stranou. M. Klíma definuje rozdiely, na základe ktorých sa politické strany líšia od záujmových hnutí:

- „vedomý cieľ: kontrola politickej moci,
- Usilovanie sa o verejnú podporu prostredníctvom volieb,
- Presadzovanie spoločenských politických predstáv (program, ideológia),
- Dobrovoľnosť a otvorenosť členstva“.³

Vývoj politických strán

Politické strany pôvodne vznikali na základe spolčovania, združovania záujmov jednotlivých členov parlamentov, prípadne jednotlivcov, ktorí si uvedomovali, že spoločné ciele je možné dosiahnuť koordináciou krokov vo viacerých regiónoch naraz. Okrem antických dôb, kedy sa členovia zhromaždení zoskupovali do frakcií, to bolo dané preferenciou väčšinového volebného sys-

³ KLÍMA, M., *Volby a politické strany v moderných demokraciách*, Radix, Praha 1998, s. 15.

tému, kde mandáty skôr získavali výrazné osobnosti, s ktorými mali voliči zväčša aspoň vizuálnu skúsenosť. Mohli za to spoločné znaky náboženského, jazykového, či hodnotového charakteru. Spoločné záujmy tak presadzovali osobnosti, či príslušníci elity (duchovní, učitelia, právnici, úradníci), presadzované hodnoty ktorých a postoje boli platné bez ohľadu na volebné obvody. Samozrejme, nemožno toto konštatovať bez vyzdvihnutia národno-oslobodzovacích snáh a bojov, ktoré boli determinované práve regiónom, ktorý prostredníctvom svojich zvolených zástupcov presadzoval svoje práva na národné sebaurčenie. Spájanie sa národných buditeľov v regiónoch predurčovali budúce delenie mnohonárodnostných monarchii⁴. Na jednej strane to boli odlišnosti voči celku a na druhej spoločné vlastnosti, ktoré zoskupovali verejných činiteľov do spolkov, ktoré boli predchodcami neskorších politických strán.

Na rozdiel od Uhorska, v Spojených štátoch to bol o pár rokov neskôr nielen vojenský, ale aj ideový konflikt, ktorý predstavovali dva tábory: konfederácia verzus federácia, resp. za otroctvo verzus proti otroctvu. Dôsledky týchto rozporov viedli k občianskej vojne a vplyvom volebného systému a amerického individualizmu vznikali politické strany na základe silných osobností, ktoré pôsobili v komunálnej politike na miestnej a štátnej úrovni (gubernéri). Pre poriadok veci však siahnime na originálnejšie príklady a to z Britských ostrovov, kde má parlamentarizmus dlhšiu tradíciu. V roku 1258 bola vytvorená rada šľachticov pomenovaná parlament a neskôr kráľom Eduardom I. aj snemovňa reprezentantov so zastúpením rytierov, mešťanstva aj grófstiev. Pod tlakom riešenia daní a iných politicko-vojenských rozporov sa vykryštalizovali dve skupiny tzv. *toryovci* (z ktorých vznikla neskoršia konzervatívna strana pôvodom z aristokracie a duchovenstva) *whigovia* odmietajúci absolutistickú monarchiu, ktorí sa stali neskôr základom liberálnej strany v 19. storočí. Išlo o systém prevažujúcich dvoch strán konzervatívci – liberáli, ktorých neskôr vystriedal antagonistický vzťah konzervatívcov a labouristov, ktorí prakticky vznikli z odborov.

Južnejšie vo Francúzsku, kde sa pôvodne delilo uvedomelé obyvateľstvo na tri stavy po revolučných udalostiach, kedy sa generálne stavy ako politický orgán transformovali na Národné zhromaždenie a došlo k spontánnemu rozdeleniu na ľavicu a pravicu, ako je dodnes tento žurnalizmus používaný, združili sa na jednej strane aristokrati (Cazales) s monarchistami (Mounier) a na druhej strane patrioti (jakobíni) deliaci sa na fayettistov, trojicu vodcov (Barnave, Du Pont, Lameth) a demokratov s požiadavkou všeobecného volebného práva. Bola to agenta i prínos revolúcie spolu s vytvorením republiky a ústavy. Neskôr v roku 1791 už zo 745 poslancov tvoril relatívnu väčšinu stred – konštituční monarchisti. Neskôr sa jednoduchšie uvádza protikladný vzťah girondistov (zväčša priemyselníci) a jakobínov.

Od účelových fungovaní volebných spolkov v parlamentných monarchiách sa politické strany dostávajú k programovej činnosti, ktorá musela absorbovať

---

⁴ Pôsobenie napr. Š. Moyzesa, J. Jasenáka, S. Miletiča, či L. Štúra.

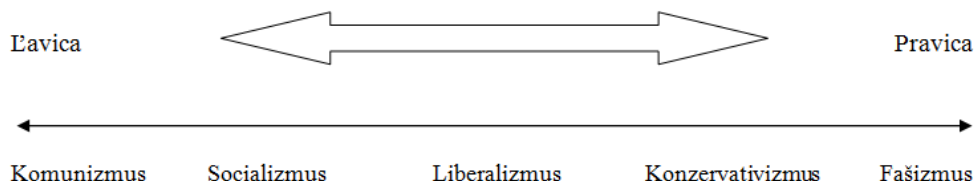
predkladanie riešení problémov a potrieb stále odhodlanejšieho a vzdelanejšieho obyvateľstva. Tie sa týkali rušenia feudálnych výsad, rozširovania volebného práva, náboženskej slobody a tolerancie, národnooslobodzovacích bojov, riešenia základných potrieb, či postojov k vojnám. Politické strany tak prostredníctvom nových elít presadzovali záujmy širších mas vedené konkurenčným bojom o získanie miest v zastupiteľských zboroch. „Významným medzníkom vývoja a vzrastu významu politických strán bol vznik socialistických a labouristických strán na konci 19. storočia (najskôr v Nemecku a v Rakúsko-Uhorsku). Tieto strany sa na rozdiel od dovtedy existujúcich strán – ktoré boli stále veľmi početnými, výberovými a v podstate len lepšie organizovanými volebnými výbormi, slúžiacimi na navrhovanie kandidátov na politické funkcie a zabezpečenie ich zvolenia – snažili získať čo najväčšie množstvo členov, aby mohli z ich členských príspevkov financovať svoje volebné kampane a ostatné činnosti, ale aj preto, aby mohli prostredníctvom strany uskutočňovať politickú výchovu a aktivizáciu ľudí pre politický život.“⁵ Socialisti tak objavili masové politické strany opierajúce sa o nespokojnú robotnícku vrstvu. Na zabránenie ich vplyvu napr. v Nemecku vtedajší kancelár Oto von Bismarck presadil *Zákon proti všeobecne nebezpečným snahám sociálnej demokracie* v roku 1878 a podujal sa vytvárať sociálnu politiku bez ich účasti a to zavedením poisťného systému v pracovnoprávných vzťahoch, z čoho vznikol tzv. korporatívny režim sociálneho štátu.⁶

Definície politických strán a politické spektrum

Veľmi často sa pri definícii pojmu politickej strany vyskytujú etymologické charakteristiky, čiže vysvetľovanie pojmu prostredníctvom metódy hľadania pôvodu významu slova strana. Tá sa odvíja od latinských, či v slovanských a anglosaských jazykoch nachádzajúcich sa slovách *pars, part, party, partei, či partia*, ktoré majú znak vyjadrenia časti celku, čo súvisí s holistickými koncepciami definujúcimi vzťah časti a celku. Znamená to teda, že strana vyjadruje časť záujmových skupín v spektre záujmov celku, teda spoločnosti. V českom a slovenskom jazyku je síce odlišný jazykový základ, avšak celkom viditeľne je zrejmé, že strana znamená orientáciu v nejakej časti politického spektra, ktoré si môžeme predstaviť ako kruh alebo polkruh. Zľava doprava si môžeme predstaviť vejár, spektrum alebo dichotomický tvar s kritériami úlohy štátu v ekonomike, pričom vľavo sú strany presadzujúce štátnu reguláciu, prípadne štátne vlastníctvo výrobných prostriedkov a vpravo môže byť presadzovaná dominantnú úlohu súkromného sektoru v ekonomike, fiškálne šetrenie a liberalizácia. Politické spektrum tak vyzerá veľmi jednoducho.

⁵ SOPÓCI, J., *Politika v spoločnosti*, VEDA, Bratislava 2004, s. 66.

⁶ Bližšie, ŠTRAUSS, D., *Sociálny štát, sociálna politika, obyvateľstvo a finančná kríza*, SSRP, Trnava 2012.

Toto chápanie, ktoré často používajú publicisti je však nedostatočné, pretože nevyjadruje:

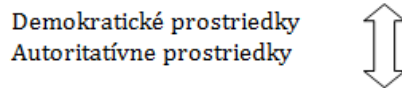
- Dynamiku pôsobenia politických strán, zmenu ich cieľov a samozrejme prostriedkov,
- Existenciu politického streda, ktorý môže mať osobitné charakteristiky,
- Súčasnú rozdelenie politických strán pri použití znalostí z predminulého storočia, teda zastaraný pohľad na aktuálnu situáciu.

Preto sa politické spektrum môže rozšíriť o ďalší smer a ďalšie kritérium, ktorým je miera a spôsoby presadzovania svojich hodnotových záujmov. Znamená to, že v starom chápaní aj ľavica aj pravica môže mať odlišné spôsoby presadzovania svojich cieľov podľa danej situácie. Príkladom je privatizácia v dobe vlády ľavicovej strany, alebo zoštatňovanie, prípadne financovanie súkromných firiem štátom pri pravicovej strane. Deje sa to však hlavne odôvodňovaním finančnou krízou. Ľavicové strany teda sú ochotné privatizovať a pravicové regulovať, prípadne finančne vstupovať do súkromného sektora. Reč je však o inom. Ľavica aj pravica má rovnakú možnosť realizovať svoje ciele demokraticky alebo autoritárne. Existuje tak ľavicový extrémizmus aj pravicový extrémizmus ako miera silného a často odsudzovaného spôsobu politiky. Ľavicový extrémizmus môže byť realizovaný znárodňovaním a zdôrazňovaním štátneho riadenia ekonomiky a pravicový pri lojalite k súkromnému sektoru pri všetkých štátnych funkciách. Vieme si tak predstaviť štátny socializmus a vlastníctvo produkčného faktora štátom a na druhej strane i fungovanie súkromných súdov, polície a pod. Miera presadzovania môže byť realizovaná prostredníctvom demokratických, autoritatívnych i totalitných režimov. Preto môže existovať aj radikálny stred medzi ľavicou a pravicom. V inej predstave „ide o to, že ako komunistické, tak fašistické režimy uplatňovali represívnu autoritatívnu formu politickej vlády, ktorú niektorí autori nazývajú totalitnou. Preto má iné politické spektrum tvar konskej podkovy, z ktorej je zrejmé, že krajné body na ľavici a na pravici majú tendenciu konvergovať a zároveň sa odlišujú od „demokratických“ názorov liberalizmu, socializmu a konzervativizmu“⁷. Politické spektrum nemusí byť však vyjadrené len jednou, ale aj dvomi čiarami. Profilácia politickej stany demokratickým alebo

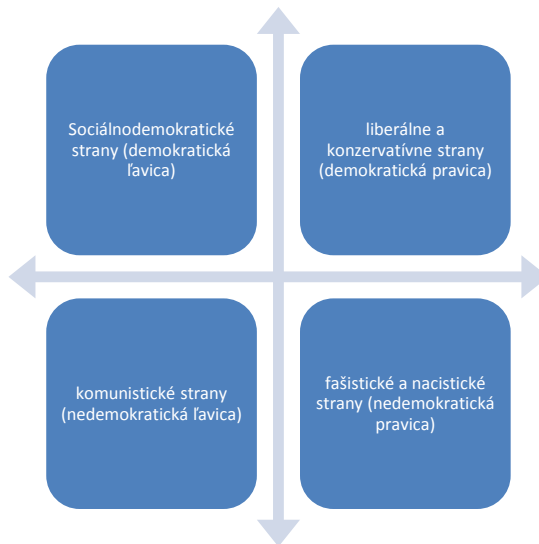
---

⁷ HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, Victoria Publishing, Praha 1994, s. 17.

autoritárskym režimom teda spôsobuje, že politické spektrum sa rozširuje o ďalšiu líniu:

V praxi to potom spôsobuje, že vzniká delenie stranického priestoru na štyri segmenty (časti), do ktorých môžeme umiestniť nasledovné typy politických strán:

Etymologické vysvetlenie slova strana nás teda priviedlo ku grafickému znázorneniu priestoru, v ktorom sa politické strany nachádzajú a podľa používaných prostriedkov a ideológií si vyberajú jednotlivé polia. Pred definíciami politických strán si však pripomeňme, že ideológia vyjadruje súhrn predstáv so spoločnosti, cieľoch, svetonázoroch a ideách, ktoré slúžia tiež ako prostriedok na získanie a udržanie moci. Uvedme si najprv všeobecné definície politických strán, že sú to (je to):

- dobrovoľne vytvárané skupiny s cieľom poskytnúť svojim predákom moc vnútri skupiny a aktívnym členom (ideové alebo materiálne) možnosti presadenia alebo dosiahnutia osobných výhod alebo oboje zároveň (M. Weber);
- organizácie ľudí s rovnakými politickými názormi a cieľmi, ktorí sa snažia získať politickú moc, ktorá by im umožnila uskutočniť ich zámery (Hasbach);
- politické skupiny, ktoré sa zúčastňujú na voľbách a ktorá sú ich prostredníctvom schopné svojich kandidátov umiestniť do verejných úradov (Sartori);

- združenia osôb, ktoré spája rovnaký politický zámer, predstava o usporiadaní spoločnosti a realizácii moci (Chovanec);
- „organizovaný celok ľudí, ktorí sa zdržujú k spoločnému cieľu v národnom záujme podľa zvláštneho princípu, na ktorom sa zhodli“⁸ (Burke);
- organizácia, ktorá sa snaží o dosiahnutie moci vyhrávaním verejných funkcií (Dye);
- šialenstvo mnohých pre zisk niekoľkých (J. Swift).

Až na výnimky možno súhlasiť s tvrdením, že uvedené definície sú zastarané a prevažne nereflektujú moderné pôsobenie politických strán, ktoré využívajú nové metódy organizovania a hlavne oslovovania voliča. Je teda ohľadnuc sa na ďalšie kritériá možné „pripustiť, že moderné politické strany v demokratických zemiach sú otvorené a dobrovoľné organizácie (aj keď by charakter otvorenosti pri niektorých stranách z krajných pólov politického spektra musel byť dôkladnejšie definovaný, aj to, že ich členovia majú nejaké spoločné predstavy a záujmy“.⁹ Polemiky možno viesť smerom k hľadaniu spoločných znakov, aj smerom k odlišným znakom. Definície je však možné doplniť hodnotným konštatovaním a citovaním K. Poppera, ktoré sa týka podstaty zastupiteľskej demokracie a ktorá stranám neustále otvára dvere: „viem, že strany sú potrebné: nikto dosiaľ nevynašiel demokratický systém, ktorý by sa zaobišiel bez strán. Bez strán to nejde. Žiadne z našich demokracií nie sú vládami ľudu, sú to vlády strán“.¹⁰ Mohli by sme tak dôjsť ku zovšeobecneným kritériám, podľa ktorých je politická strana:

- organizáciou s vlastnou vnútornou štruktúrou a programom,
- tvorcom politickej vôle na úrovni obce, regiónu, štátu alebo únie štátov,
- mocenskou organizáciou,
- účelovým združením občanov a
- prostredníkom medzi občanom a štátnou mocou.

Štyri hlavné znaky klasicky definujú aj LaPalombara a Weiner v roku 1966 s tým, že politická strana „zahŕňa štyri hlavné znaky: 1. permanentnú stranícku orientáciu, 2. fungujúcu sieť miestnych straníckych organizácií spolupracujúcich na celoštátnej úrovni, 3. zámer politických vodcov politickej strany politickú moc priamo vykonávať, nielen ovplyvňovať a 4. snahu získavať masovú podporu, či už vo voľbách alebo inými spôsobmi“¹¹. Je teda zrejmé, stranícka činnosť je systematická a cieľavedomá, ktorá hľadá prostriedky na to, aby získavala čo najväčšiu možnú podporu vo všetkých voľbách, v ktorých sa môže zúčastniť. Na Slovensku je to teda vo voľbách do:

---

⁸ NOVÁK, M., *Systémy politických strán*, SLON, Praha 1997, s. 21.

⁹ FIALA, P. – STRMISKA, M., *Teorie politických stran*, Principal and Barrister, Brno 1998, s. 35.

¹⁰ SURMÁNEK, Š. – GBÚROVÁ, M. – DUDINSKÁ, I. *Politológia (vybrané kapitoly)*, Vydavateľstvo SLOVACONTACT, Prešov 2003, s. 99.

¹¹ RYBÁŘ, M., *Politické strany a stranícke systémy (úvod do ich štúdia)*, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2011, s. 7.

- samospráv miest a obcí (starostovia, primátori a poslanci)
- do vyšších územných celkov (predsedovia samosprávnych krajov a poslanci)
- parlamentu (poslanci NR SR, z ktorých spravidla vzíde premiér, ministri a štátni tajomníci)
- úradu prezidenta SR
- Európskeho parlamentu.

Funkcie politických strán

Politické strany vykonávajú činnosť, ktorá má rôzne výsledky a dôsledky. Ich snaženie vedie k úspechu či neúspechu, avšak spoločným menovateľom je, že plnia zároveň úlohy, ktoré majú vplyv na fungovanie systému ako celku. Pre štát tvoria aktérov politiky a pre občanov prostriedok k vládnutiu a presadzovaniu záujmov. To, že politické strany tvoria platformu organizovaného politického i sociálneho konfliktu nie je síce viditeľné, ale v demokracii stále prítomné, pretože demokracia sa ich pôsobením stáva systémom eu-funkčným, teda takým, ktorý sám seba podporuje. Rozšírené štúdium politických strán u R. Tótha poskytuje rozlišovanie funkcií podľa ich pôsobenia na spoločnosť na:

- „funkcie stabilizujúce spoločnosť,
- funkcie meniace spoločnosť,
- kombinované funkcie.“¹²

Stabilizujúce funkcie súvisia s legitimitou systému a vytváraním kontinuity vládnutia, pretože výmena politikov sa nedeje radikálne, ale postupne (preskupovaním) a podstatným je aj fakt, že opoziční aj vládni politici sa zväčša poznajú. Funkcie meniace spoločnosť súvisia s programovou činnosťou strán, v ktorých záujme je predkladať nové riešenia a nové alternatívy vládnutia, či už prostredníctvom zmeny formy vládnutia alebo osobnosťami. V treťom prípade sú kombinované funkcie spoločné pre systémy demokratické i nedemokratické (totalitné, autokratické), kde vždy dochádza k vytváraniu lídrov, politickej socializácii a pod., hoci to nie je cieľom analýzy.

Uved'me si však univerzálne funkcie politických strán:

- **Cieľotvorná funkcia** (formulácia cieľov a záujmov). Znamená, že politická strana je aktívnym činiteľom pri formulovaní svojich požiadaviek, ktoré buď odrážajú verejnú mienku, alebo ju formujú do tej miery, že presadzovanie jej záujmov spravidla nachádza odozvu vo verejnej mienke (nastolovanie politickej agendy).

¹² TÓTH, R., *Politické strany*, SMARAGD, Bratislava 2007, s. 40-42.

- **Štátotvorná (sprostredkujúca) funkcia.** Na rozdiel od iných kultúrnych prostredí, kde prostredníkom medzi človekom a štátom môže byť zamestnávateľ alebo náboženská organizácia, tu je politická strana činiteľom, ktorý upravuje politický život občana už len preto, lebo má právo na nomináciu do verejných funkcií.
- **Integračná funkcia.** Táto funkcia sa spája s artikuláciou a hlavne agregáciou záujmov. Vychádza sa z predpokladu, že atomizované záujmy jednotlivých členov spoločnosti sú natoľko rôzne, že ich prejavenie je pomerne zložitá vzhľadom na reprezentáciu na celospoločenskej úrovni. Preto sú záujmy združované do podobných a kompatibilných celkov, ktoré nachádzajú svoj odraz politických programoch politických strán.
- **Rekrutačná (výberová) funkcia.** „Pod politickou rekrutáciou rozumieme vstup jednotlivcov do politického života.“¹³ Politické strany sú združeniami aktívnych občanov, ktorí majú záujem nielen uplatňovať si svoje politické práva prostredníctvom aktívneho všeobecného volebného práva, ale majú záujem aj o vlastnú aktívnu účasť na volebných procesoch. Politické strany tak podporujú svojich členov k politickému životu. Robia tak autonómne, pretože nominácia na kandidačnú listinu môže byť výhradne na štatutárovi, ktorým je zväčša predseda. Strany sú tak predstaviteľom výberovej moci, ktorá rozhoduje, kto bude vo verejnej funkcii a kto nebude.
- **Kontrolná funkcia.** Politické strany tým, že sledujú politické dianie a sú súčasťou odbornej verejnosti, majú informácie o krokoch vlády a parlamentu. V prípade parlamentných strán majú právo poslaneckej kontroly v štátnych inštitúciách, kde sa ich zástupcovia môžu dožadovať informácií týkajúcich sa financovania, či zverejňovania hospodárenia verejných tokov. Majú možnosť kontrolovať politickú moc a zaujímať k jej konaniu stanoviská. Výsledkom je kritika alebo zákonný postup. Exekutíva je tak vystavená tlaku, ktorý je politická strana zužitkovať tak verejne ako aj neverejne.
- **Mobilizačná funkcia.** Opierajúc a o členskú základňu strana aktivizuje svojich členov a sympatizantov k politickej akcii (štrajky, voľby). Nie sú to však výlučne členovia, ale verejnosť, ktorá sa v čase volieb stáva elektorátom. Strana mobilizuje občanov v rozhodujúcich chvíľach k zapojeniu sa do vecí verejných volebnou kampaňou a informovaním, samozrejme za účasti médií a v konečnom dôsledku tiež poslednou uvádzanou funkciou.
- **Socializačná funkcia.** Občan si osvojuje normy a postoje. Pomerne zložitá, menej či viac cieľavedomé pôsobenie politických strán v tejto oblasti spôsobuje, že občania získavajú vedomosť o svojich kompetenciách v oblasti politiky uvedomujúc si časť svojich občianskych práv. Vedia niekedy, koho a ako si vybrať, čiže sú začleňovaní do sféry politického občianstva formou identifikácie a napodobňovania, ktoré môže často viesť ku konformite alebo na druhej strane k opaku (nonkonformite, deviácii). Konformné správanie

---

¹³ ŠTEFANČÍK, R., *Politické mládežnícke organizácie na Slovensku*, IUVENTA, Bratislava 2010, s. 18.

má za následok, že ľudia volia stabilne rovnaké alebo podobné politické strany, uznávajú volebný systém. V prípade nonkoformity môžu daný systém bojkotovať, byť jeho opozíciou a disentom alebo v krajnom prípade ho zosmiešňovať, snažiť sa o jeho zvrhnutie prípadne negovanie z anarchistickej pozícií v prípade demokracie alebo z pozícií demokratických v prípade totalitných alebo autoritárskych režimov.

Typológia politických strán

Politické strany je možné deliť pochopiteľne viacerými spôsobmi klasifikáciami za použitia typológie, ktoré už sú rozpracované a uvádzané v teóriách politických strán a ktoré majú za cieľ všeobecne charakterizovať typológie, ktoré sa vyznačujú odlišným pohľadom na objekty i metódy skúmania. Tento pohľad vystihuje aj historický a systémový exkurz typológii politických strán Rastislava Tótha, ktorý rozlišuje ich kritériá na základe určenia „podľa:

- sociálnej determinácie,
- vplyvovej determinácie,
- politickej determinácie,
- etnickej (rasovej) determinácie
- ideologickej determinácie,
- vnútroštruktúrovej determinácie“.¹⁴

Strany sa vo svojom historickom pôsobení od devätnásteho storočia prakticky až do blízkej minulosti (druhá polovica dvadsiateho storočia) prakticky prekrývali so sociálnymi skupinami, ktorých záujmy zastupovali a členskú základňu budovali. Od vzniku tzv. *catch-all parties* možno pozorovať ústup tejto pozície politických strán reprezentovať jednu sociálnu vrstvu, pretože sociálne vrstvy sa viac prelínajú a politické strany si uvedomili, že vhodnými marketingovými činnosťami vedia osloviť voliča bez ohľadu na jeho umiestnenie v stratifikačnom systéme spoločnosti. Sociálna determinácia však naznačuje isté združenie záujmov danej sociálnej vrstvy ako napr. robotníci a komunistické strany či roľníci a agrárne strany politickou stranou, ktorá zastupuje isté sociálne alebo triedne požiadavky. Táto charakteristika spojenia medzi sociálnou vrstvou a politickou stranou prežíva hlavne pri ľavicovo orientovaných stranách, kde určujúcim kritériom je sebazaradenie voliča do istého stupňa rozvrstvenia spoločnosti a očakávanie obhajoby jeho záujmov, prípadne relatívna sociálna deprivácia – rozpor medzi očakávaniami tých ľudí, ktorých záujmy nie sú uspokojované so skutočným stavom.

a) Vplyvová determinácia v tomto prípade znamená zaradenie politickej strany podľa miery jej vplyvu na politický systém a to tak, že sa nachádza

¹⁴ TÓTH, R., *Politické strany*, Smaragd, Bratislava 2007, s. 11-13.

v aktívnej úlohe, je teda stranou vládnu; v pasívnej úlohe, je teda stranou opozičnou alebo stranou stojacou mimo parlamentu. Tento vzťah k politickému systému býva zväčša sprevádzaný faktom, že vládne strany sa správajú najkonformnejšie, opozičné reformne a stojace mimo parlamentu majú tendenciu sa radikalizovať. Toto konštatovanie je podopreté tvrdením a argumentáciou, že „čím je strana ďalej od moci, tým jej radikálnosť stúpa, kým účasť na moci ju liberalizuje. Vodcovia vznikajúcich, alebo marginálnych politických subjektov, často v snahe upozorniť na seba médiá a ich prostredníctvom verejnosť, volia veľmi radikálny slovník, prípadne aj program“.¹⁵ Pokiaľ je strana mimo parlamentu, sú na príčine zväčša tri dôvody. Prvým je, že je strana naozaj radikálna a tak čelí tlaku ľudsko-právnych organizácii i štátu, ktorý sa môže snažiť stranu zakázať, alebo si ju médiá radšej nevšímajú, prípadne neberú vážne. Druhým dôvodom môže byť jej začínajúce pôsobenie a tak sa snaží zaujať svojim programom a riešeniami, aby sa odlíšila od etablovaných strán, ktoré záujem občanov uspokojiť nedokázali. Tretím dôvodom je koniec „životného cyklu“ politickej strany, ktorá sa do parlamentu nedostala ako dôsledok jej klesajúcej podpory, ktorý sa nepodarilo zvrátiť – mediálne (strana nedokázala vysvetliť svoje kauzy) alebo generačne (značná časť voličstva zavrhla svoju životnú púť).

- b) **Politická** determinácia vyjadruje to kritérium delenia strán, ktoré predstavuje vzťah politickej strany a štátu. Štát prostredníctvom svojich dvoch hlavných právnych dokumentov – ústavy a zákonov – určuje podmienky pre pôsobenie politickej strany na svojom území. Tak sa môžu politické strany deliť na legálne a nelegálne, prípadne ústavné a revolučné. Toto delenie v praxi stráca relatívne význam, pretože politická strana podlieha štátnej registrácii a iba na jej základe sa môže zúčastňovať volieb. Politické sily, ktorých postoj ku štátu možno nazvať nekonformným, riešia tento problém tak, že istý čas pôsobia ako občianske združenie. V Slovenskej republike došlo k rozpusteniu Slovenskej pospolitosti, pričom jej boli podľa mediálnych informácií vytýkané jej vlastné stanovy, ktoré mali obsahovať formuláciu o stavovskom zriadení, ktoré je v rozpore so zriadením demokratickým. Pospolitosť bola však občianskym združením, pri ktorom bolo zo správy agentúry SITA konštatované, že „vyvíjaním činnosti roznecuje nenávisť a neznášanlivosť z národnostných, rasových, náboženských a politických dôvodov, čím sleduje dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré sú v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky a zákonmi.“¹⁶

Typológie politickej determinácie teda teoreticky rozdeľujú politické strany na tie, ktoré akceptujú daný právny stav a na tie ostatné. V našich podmienkach teda nie je možné registrovať politické strany, ktoré by odmietali demo-

---

¹⁵ TÓTH, R., *Politické strany*, Smaragd, Bratislava 2007, s. 11.

¹⁶ SITA, *Ministerstvo vnútra rozpustilo Slovenskú pospolitosť*, [online] Dostupné na <http://aktualne.centrum.sk/domov/kauzy/clanek.phtml?id=1168798> (5. 6. 2011).

kratické zriadenie, suverenitu ľudu, štátne hranice, ľudské práva a pod. Otázna je maďarská zákonná úprava vo vypuklom prípade strany Jobbik, či pôsobenie NSDAP(ao) v Spojených štátoch. Slovenská právna úprava je teda istým nadštandardom medzi politickými stranami v rámci Európy a núti k veľmi konformnému správaniu sa politických subjektov. Za zmienku stojí aj návrh maďarskej právnej úpravy registrácie voličov pred voľbami, aby bol zabezpečený výkon ich aktívneho volebného práva. Príkladom nekonformných požiadaviek je Holandsko (so stranou, ktorá navrhovala zníženie vekovej hranice sexuálnej zrelosti). Vhodné bude ešte dodať, že federálny zákon z roku 1991 v § 4 zakazoval strany, „ktoré nemajú demokratické stanovy, alebo nemajú demokraticky ustanovené orgány“.¹⁷ Z tých legálnych boli teda vylúčené tie, ktoré by nemali napr. volené orgány, ale orgány konštituované nelegitímne, prípadne ešte tie, ktoré by ohrozovali mravnosť a verejný poriadok. V súčasnosti možno všetky známe európske politické strany zároveň považovať za legálne s výnimkou tých, ktoré boli v priebehu času štátom zrušené ako napr. Herri Batasuna v Španielsku, prípadne Sinn Fein v Severnom Írsku ako súčasť Veľkej Británie. Ide o strany, ktorých charakteristika sa týka ďalšieho kritéria typológie.

c) Podľa **etnickej** (rasovej) determinácie vznikajú strany, ktoré sa snažia využiť potenciál voličov, ktorí sa každodenne odlišujú od iných voličov v rámci spoločného politického priestoru. Odlišujú sa napr. používaním jazyka na verejnosti, zvykmi, rituálmi, farbou pleti, hodnotami, nepísanými normami a pod. Spolužitie viacerých etník, či rás v spoločnom priestore primárne nemá dôvod pre konfliktnú charakteristiku, avšak integráciou spoločných znakov môže dochádzať k jasnému odlišeniu sa od iných integrovaných znakov. Tie môže integrovať politická strana, verejná autorita, vodca alebo médium tak, že sa odlišujúce znaky dostanú do konfrontácie a odlišností sa zviditeľnia. Napríklad: v spoločných priestoroch sa hovorí dvomi jazykmi a vzájomné neporozumenie vyvoláva nedôveru; iné rituály a zvyky prezentujú istú skupinu vo vzťahu k skupine druhej neodôvodnene, prípadne prehnane (napr. Jurta dni na južnom Slovensku); zdôrazňovanie rasových rozdielov vyvolá problém v právnych otázkach, pričom sa táto téma môže tabuizovať (niektoré označovanie je považované za hanlivé a v konečnom dôsledku za trestné). Sekundárne však vzniká:

- skupinová integrita (súdržnosť menšiny na základe spoločnej črty) a
- protikladný vzťah „my a oni“ (oni sú tí, ktorí nie sme my).

Tieto charakteristiky majú tendenciu generovania rozdielov na základe opakujúcich sa a rozširujúcich sa skúseností. Pokiaľ právny systém začne odlišne de iure odlišne chápať istú skupinu, vzniká nerovnosť práva a dôvera k právnemu poriadku klesá. Pokiaľ právny systém odlišne pristupuje k takto

¹⁷ Zákon 424/1991, [online] Dostupné na Z. z. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/-1991/sb081-91.pdf> (5. 6. 2011).

rozdeleným skupinám rozdielne *de facto*, vzniká tendencia k Durkheimovej anómii, teda k ľubovôli v dodržiavaní noriem, dezorientácii a následnému braniu spravodlivosti do nelegitímnych rúk, ktoré môže vyústiť do situácie ako v prípade devínsko-novoveského masakru.

Situácia získava nový rozmer, kedy si vyššie spomenuté odlišné znaky začnú uzurpovať politické strany a tie začnú byť ich politickou agendou. Prvý krok – potenciál na zvolenie do parlamentu už existuje, druhý krok je reprezentácia etnika a ďalej zostáva postupné využívanie právnych inštitútov na zdôrazňovanie existencie a potrieb etnika, odlišnej skupiny alebo rasy. Pod využívaním týchto právnych inštitútov rozumieme napr.:

- požiadavku kolektívnych práv (príkladom sú Alandské ostrovy),
- snahu o revíziu práv v porovnaní s minulosťou,
- zvyšovanie štandardu práv (znižovanie štatistických hraníc prístupu k právam),
- pozitívnu diskrimináciu (afirmatívna akcia).

Takto vzniknutá politická strana získava spravidla monopol u svojich voličov a tvrdosť jej prostriedkov je prakticky neobmedzená. V prípade Slovenskej republiky sa táto téza potvrdzovala len do času, kedy vznikol alternatívny politický subjekt a pôvodná SMK bola z politického priestoru vytlačená stranou Most-Híd. Okrem týchto strán, v Európe poznáme napr. *Svenska Folkpartiet* vo Fínsku, *Union des Francophones* v Belgicku, Demokratická únia Maďarov v Rumunsku, *Schleswigsche Partei* v Dánsku alebo turecké Hnutie za práva a slobody v Bulharsku. Samozrejme etnické kritérium je veľmi často dopĺňané jazykovým a regionálnym, pretože tieto charakteristiky sú najčastejšie spájané s umiestnením daného etnika v Európskom priestore, takže isté strany možno považovať aj za regionálne. Nezriedkavo ide vo vzťahu k celku o menšinové strany, ktoré sa právne môžu opierať o používanie materinského jazyka.

d) Podľa **ideologickej** determinácie sa politické strany výrazne delia hlavne na európskom kontinente. Princiipiálne rozdiely vychádzajúce z histórie a filozofie delia politické strany na tri základne ideové prúdy:

- Konzervatívny. Politické strany s prisudzovanou ideológiou konzervativizmu presadzujú tradičné postoje v politických otázkach, pričom oblasti, kde sa tomu deje sú viera, moc, autorita, manželstvo, hospodárstvo, náboženstvo, sloboda, sociálna politika, úloha štátu a jeho tradičných inštitúcií, národ a zahraničná politika, pričom cieľom je poriadok. Konzervativizmus však neznamená len tradičné hodnoty, ale spôsob, ktorý nachádza cesty k reformám napr. princípom „mením, aby som zachovával“. Konzervatívne strany nadväzujú na organické teórie spoločnosti, v ktorých napriek hierarchii, má každý prvok svoje miesto v systéme a preto aj svoju dôležitosť. Naj-

častejšie sú viditeľné v podobách kresťanskodemokratických strán, monarchistických i republikánskych strán, agrárnych strán, národných i fundamentalistických strán. Konzervativizmus je reakciou na dôsledky liberalizmu, čo platí samozrejme aj naopak.

- Liberálny. Politické strany s prívlastkom liberálne reprezentujú najčastejšie nové a pokrokové myšlienky vo vzťahu k riešenému alebo dlho neriešenému problému napr. moci, authority, slobody, tolerancie, úlohy štátu v hospodárstve, cirkevných otázkach a spoločnosti, ale hlavne sa sústreďujú na hodnotu slobody. Vznikajú vtedy, keď existuje spoločenská požiadavka, ktorú nereflektujú parlamentné strany a štátna moc. Ich témami boli prioritne občianske práva, obmedzenie tradičných výsad, či voľný trh, ale tiež politická rovnosť. V súčasnosti sú témami globalizácia, transparentnosť, nové generácie práv (rodové, menšinové), dekriminalizácia a legalizácia zakázaných látok, privatizácia, deregulácia a v podstate všetko, čo je nové a spoločnosťou žiadané. Preto aktuálne definície nemôžu byť uzavreté.
- Sociálny alebo socialistický. Podstatou odlíšenia sa od predchádzajúcich prúdov bola pri ľavicových stranách otázka rovnosti, ktorá na rozdiel od liberálov je prenesená aj do roviny ekonomickej. Rovnosť v právach tak nie je skutočná a preto sa sociálnodemokratické, socialistické i komunistické strany sústreďujú na dosiahnutie menších rozdielov medzi ľuďmi vo faktickej, ekonomickej rovine. Opozícia proti liberálnym a konzervatívnym stranám ich viedla k nástrojom, ktoré boli síce odlišné, ale mali viesť k odstráneniu veľkých majetkových rozdielov medzi ľuďmi, či triedami. Idea približovania sa k rovnosti sa deje od nástrojov sociálnej politiky až po triedny boj. Úloha štátu má byť preto rozhodujúca tým viac, čím súkromný podnikateľský sektor alebo veľké korporácie viac zasahujú do existencie človeka, triedy, alebo spoločnosti ako takej.

Samozrejme týmto výpočtom však ideologické delenie politických strán nekončí a nazeranie na svet je stále aktualizované. Vplyv pomalého rozširovania volebného práva mal odraz vo vzniku feministických síl, ktoré sa však nestali relevantnými politickými stranami, napriek tomu (alebo vďaka tomu), že štartovacia čiara žien v politike bola postupne vyrovnávaná vo vzťahu k mužom. Otázka legitimacy štátnej moci tiež našla svoje odpovede v anarchistických hnutiach, ktoré principiálne spochybňujú autoritu ako takú, no to ich zároveň diskvalifikuje z účasti na moci. Dopady na životné prostredie sú často spôsobované aktivitou súkromného sektoru, čo však neznamená, že štát ako hospodár vždy dodržiava ekologické požiadavky zelených strán. Environmentálne alebo „zelené“ strany tak reprezentujú požiadavky prednosti celku pred jednotlivcom zameraním svojej pozornosti na ekosystém, ktorý sa riadi pravidlom rovnováhy a nie záujmom jednotlivca. Zelené strany však v časoch hospodárskych kríz majú prakticky mizivú šancu oproti obdobiam hospodárskeho rastu.

Dôležitým ideologickým zameraním sú politické strany s nacionalistickým prívlastkom. V širších súvislostiach je niekedy problematické zaradiť ich do

liberálnych alebo konzervatívnych prúdov, pretože závisí to od toho, či centrum ich pozornosti – národ – má štát, alebo sa ho len snaží dosiahnuť. V histórii boli teda národné strany prevažne liberálne, pretože hľadali nové formy štátneho usporiadania a nové prostriedky, ako to dosiahnuť; a v súčasnosti sú väčšinou radené medzi strany konzervatívne, pretože v nových podmienkach globalizovaného, integrujúceho sa a internacionalizujúceho sa sveta obhajujú tradičné hodnoty. Nacionalistické strany majú potenciál obmedzený príslušnosťou k národu, mohli by osloviť teda skoro všetkých voličov. Avšak zneužívanie prirodzených postojov členov národa svedčí o možnom zneužívaní národných tém týmito stranami, ktoré sa môžu prejavovať vo forme defenzívnej ako aj ofenzívnej.

Politické strany rozširujú svoje zameranie na viaceré oblasti života spoločnosti, ktoré okrem tých tradičných majú stále schopnosť generovania viacerých postojov. Ak postavíme postoje do protikladných vzťahov, získame tak schémy, ktoré determinujú (určujú) správanie sa politických strán a ich vznik na konfliktnom základe. Každá politická strana a každý politický záujem vyvoláva reakciu protikladnú. Preto je na mieste uviesť neopomenuteľnú klasifikáciu politických strán a tiež straníckych systémov na základe tzv. štiepenia, konfliktných línií, v angl. *cleavages*. Konfliktné línie rozdeľujú spoločnosť na názorové skupiny, platformy, či segmenty, v ktorých sa protíahlé politické záujmy nemôžu zhodnúť. Politické strany teda majú šancu zastávať stanoviská, ktoré majú svojich prívržencov i oponentov. Deliace čiary medzi politickými záujmami sú definované nórsko-americkou dvojicou autorov Rokkanom a Lipsetom, ktorí „v rámci tzv. historicko-konfliktného prístupu charakterizovali štyri hlavné konfliktné línie (*cleavages*), na základe ktorých vznikajú politické strany. Sú to:

1. centrum – periféria,
2. cirkev – štát,
3. mesto – dedina,
4. práca – kapitál.“¹⁸

V originálnom podaní sa pri konfliktných líniách nachádzajú spojovacie body (spoločné menovatele) konfliktných línií, ktoré pri cirkvi a periférii uvádzajú národné revolúcie; pri „*land and industry*“ priemyselné revolúcie a pri vlastníkoch a robotníkoch ruskú revolúciu.¹⁹

Štiepenie centrum – periféria je charakterizované jednak odlišným životným štýlom voliča, jednak prítomnosťou alebo neprítomnosťou globálnych civilizačných trendov, inštitúciami, modernizmom a tradicionalizmom, ktoré môžu byť jej dôsledkom. V praxi centrum volí prioritne iné strany ako vzdiale-

---

¹⁸ KRNO, S., *Politické strany ako fenomén modernej demokracie*, In: MARUŠIAK, J. a kol., *Za zrkadlom politiky*, VEDA, Bratislava 2010, s. 146.

¹⁹ LIPSET, S. M. – ROKKAN, S., *Party Systems and Voters Alignments: Cross National Perspectives*, The Free Press New York, Collier-Macmillan, London 1967, s. 47

nejšie miesta od centra, preto možno niekedy hovoriť o tzv. politickom snobizme, ktorý vyplýva z uvedomovania si svojej odlišnosti. Užšie chápanie je viditeľné pri rozdieloch postojov v hlavnom meste a vzdialenejších regiónoch.

Štiepenie cirkiev - štát vyjadruje postoje politických strán v otázkach postavenia cirkví a náboženských organizácií v spoločnosti a štáte. Okrem odpovede na otázku, či majú byť cirkvi odlúčené od štátu alebo nie, samozrejme vrátane financovania, sa pozornosť sústreďuje na akceptovanie názorov predstaviteľov cirkví, ich vymedzovanie sa voči ostatným cirkvám, alebo možnosť prepojenia politickej strany s reprezentantom náboženstva alebo vierovyznania. V súčasnosti sa prejavuje táto konfliktná línia medzi liberálnymi a socialistickými stranami na jednej strane a konzervatívnymi na strane druhej, pretože cirkvi sú prioritne tradičnými inštitúciami so svojou dlhou históriou. Dominancia štátu však môže garantovať zabraňovanie prenikaniu vplyvu náboženských noriem a symbolov do spoločnosti, ktoré vyjadrujú rozdiel v pohľade: čo je verejné a čo je súkromné.

Štiepenie mesto – dedina. Reprezentácia záujmov z týchto oblastí politickými stranami sa deje v rozdieloch na základe tradícií, sociálnej kontroly a odlišného (napr. demografického) správania. Ideový konflikt medzi mestským a vidieckym obyvateľstvom je citeľnejší smerom do histórie, kedy prebiehali urbanizačné procesy a obyvateľstvo sa delilo na urbánne a rurálne. Vplyvom pracovnej mobility a blízkosťou mesta a vidieka sa však rozdiely stierajú, napríklad preto, že pracujúci človek v meste nezriedka býva na vidieku a tradičné dedinské pospolitosti už nie sú samozrejmosťou.

Štiepenie práca – kapitál. Pôvodné postoje robotníckych hnutí v protikladom vzťahu k vlastníkom výrobných kapacít sa v súčasnosti voľne transformujú medzi ľavicu a pravicu. Na jednej strane ide o preferenciu silnej sociálnej politiky a garantovanie sociálnej siete a na druhej strane o pravicové riešenia ako je privatizácia, liberalizácia či deregulácia. Antagonistické vzťahy sa prejavujú v argumentoch keynesiánskej ekonomiky za pomoci expanzívnej fiškálnej politiky a regulácie formulované ľavicovými stranami a pravicovým šetrením, či argumentáciou nižších daní ako prostriedku na investície a podporu súkromného vlastníctva.

- e) Podľa **vnútroštruktúrovej** determinácie. Organizačná štruktúra politických strán vyplýva z ich povahy ako mocenských organizácií. To znamená, že postavenie ich členov je zriedkakedy rovnocenné. Je to dané viacerými skutočnosťami, ktoré súvisia s financovaním strany, ambíciami a vlastnosťami ich členov a vzťahmi medzi nimi. Najdôležitejšou črtou je, že vnútrostranícky (i medzistranícky) priestor je značne konkurenčný, pretože počet funkcií, o ktoré sa členovia snažia je spravidla obmedzený. Rozoznávame dve hlavné dimenzie vnútroštruktúrovej determinácie, teda podľa členstva a podľa spôsobu ich rozhodovacích mechanizmov. Členstvo môže byť individuálne i kolektívne, členovia si môžu byť rovnocenní i nerovnocenní, členov môže byť relatívne veľa i málo.

Rozhodovanie a delegovanie moci v politických stranách sa rovná spôsobu legitimizácie vedúcich postov v politických stranách, teda či je rozhodovanie demokratické alebo nedemokratické. Legitimizácia je prítomná v politike od samého začiatku, pričom legitimita znamená oprávnenosť, ospravedlnenie. Dôvodov, pre ktoré je moc považovaná za legitímnu a tiež správnu, z čoho vyplýva akceptácia jej podriadených je viacero. V histórii vidíme božský pôvod panovníka, jeho charizmu, dobré vládnutie alebo skrátka to, že zvolený väčšinou ľudí. Väčšina však môže byť absolútna i relatívna. V zastupiteľskej demokracii je legitimita odvodzovaná od vôle ľudu, ktorý pri uplatňovaní politických práv (sloboda prejavu, právo na informácie, zhromažďovacie i združovacie právo, aktívne a pasívne volebné právo a iné) si volí určitým dohodnutým spôsobom svojho zástupcu v štátnych mocenských štruktúrach. Je samozrejme pravidlom, že pravidlá hry sa nesmú meniť počas hry samotnej. Preto v politike existujú záväzné dokumenty, v ktorých sú procedurálne mechanizmy definované (ústava, volebná zákon, rokovací poriadok, stanovy). Spôsob, akým získava kandidát alebo politická strana legitimitu sa nazýva legitimitačným procesom. V princípe ich rozoznávame niekoľko:

- **Vol'ba.** Vol'bou sa rozumie proces výberu z kandidátov na stanovenú funkciu zo vzorky všetkých zúčastnených členov, ktorí zároveň hlasujú dohodnutým spôsobom hlasovania s rovnosťou hlasov. Predpokladom je ich súhlas a prezentácia cieľov (programu) a výsledkom väčšinové zvolenie. Väčšina sa získava demokratickým spôsobom, bez nátlaku, s rovnosťou hlasov. Kandidátov na funkciu je viacero.
- **Nominácia.** Je proces navrhnutia osoby orgánom, osobou alebo zhromaždením do iného orgánu, s ktorým má vzťah, resp. stojí mimo neho a tiež vzorky osôb z pomedzi ktorých je osoba nominovaná. Kandidátov môže byť viacero alebo jeden.
- **Menovanie.** Je záväzný akt, ktorým je osoba vovedená do funkcie bez ohľadu na preferencie, postoje a záujem orgánu alebo subjektu, do ktorého je menovaná a z ktorého je menovaná. Ide o jednostranný akt, ktorým je legitimita získavaná mocensky (zhora). Kandidátov môže byť viacero.
- **Aklamácia.** Pojem pochádza ešte z rímskych čias, kedy bol používaný spolu s politickým rituálom ovácie. Znamená vyjadrenie súhlasu s navrhovaným riešením alebo osobou, ktoré predkladá autorita, resp. ten, komu je udelené slovo (zväčša najvyšší predstaviteľ). Zhora navrhovaná možnosť nezahŕňa prezentáciu súperov a gesto očakáva verejné potvrdenie riešenia alebo osoby v úrade. Dav, ktorý je prítomný tak rozhodne bez prípravy a prezentácie alternatív. Kandidát je zväčša len jeden, prípadne jeden je o zamýšľanom akte informovaný spolu s navrhovateľom.
- **Kooptácia.** Znamená povolanie osoby za člena orgánu mimo volieb. Dodatočne rozhodne najvyšší predstaviteľ alebo najvyšší orgán, že medzi seba priberie osobu pochádzajúcu z akéhokolvek prostredia, spravidla však zo súvisiacich osôb. Proces sa deje bez vol'by.

Táto procedurálna otázka: kto alebo čo, kedy a kde hrá veľmi významnú rolu pri procesoch získavania legitimacy. Stoja za ňou záujmy, ktoré môžu byť presadzované zhora alebo zospodu. Máme tým na mysli, či existujúca moc presadzuje svoje riešenia, alebo či všetci, na ktorých rozhodnutia dopadajú majú šancu vyjadriť svoje záujmy. Demokracia okrem iného predpokladá možnosť sociálnej a tiež politickej mobility, pretože každý občan má právo voliť a byť volený, má právo na verejné funkcie a svoj názor. Politické strany sú tak rozhodujúcim prvkom, ako sa to bude diať, či zhora alebo zospodu. Politické strany majú tiež právo navrhovať kandidátov do volieb a tí majú možnosť byť ich členom, alebo sa nechať nominovať stranami bez straníckej príslušnosti. Počet takých ľudí je výrazne menej ako päť percent. Člen strany však je tiež závislý na rozhodnutí toho, kto je oprávnený podpisovať rozhodnutia strany a ktorý je oprávnený konať v jej mene, teda na štatutárovi. Ten môže byť individuálny alebo kolektívny (Smer-SD). Zväčša je to pri politických stranách ten, kto je zapísaný ako štatutár v registri politických strán MV SR a z toho vyplýva výsostné postavenie k vytlačenému alebo napísanému názvu pripojiť svoj podpis, pokiaľ to stanovy neupravujú inak.

Otázka legitimacy politických strán nachádza aj svoju teoretickú argumentáciu kritikou rozhodovacích procesov vnútri strany. Vnútrostranícke procesy menia charakter politickej strany z demokratickosti na oligarchizáciu politických strán. Vzťah toho, kto stranu riadi a financuje s tými ostatnými je teda nerovný a tak majú majetkovo silnejšie vrstvy spoločnosti šancu rýchlejšieho postupu v strane na úkor presvedčených nemajetných členov. Tzv. železný zákon oligarchie definoval Robert Michels, ktorý „hľadá odpoveď na otázku, prečo všetky účelové organizácie, vrátane revolučných – sociálnodemokratických – strán, ktorých cieľom je potlačanie oligarchických foriem politického života, majú tendenciu odvracať sa od nás a vytvárať oligarchiu. Jeden z dôvodov vidí v nevyhnutnosti organizovania demokracie.“²⁰

Zovšeobecňujúc jednotlivé charakteristiky politických strán sa dostávame do štádia, kedy v moderných dejinách ich pôsobenia nemusíme jednoznačne rozlišovať orientáciu strán podľa ideológie, pretože sa v zastupiteľskej demokracii ukázalo, že z hľadiska volebného úspechu to nie je to najdôležitejšie. Preto nás dejiny učia, že v počas nich sa politická strana mení. Podoba politickej strany sa vyvíjala hlavne používaním prostriedkov na svoje stále väčšie ciele. Z historického hľadiska teda rozoznávame viacero typov strán:

- Elitárske (elitné) strany. Nachádzame sa v období nerozvinutého hlasovacieho práva na všetky vrstvy spoločnosti a tak sa politické strany konštituovali z elity spoločnosti. Najprv to bola aristokracia, neskôr podnikatelia, učitelia, právnici, štátni zamestnanci a nezriedka kňazi, ktorých politický kapitál spočíval v mene, autorite, peniazoch, znalostiach a v dostatku času, ktorý

²⁰ ŠTEFANČÍK, R., *Uvažovanie o politike (nielen) v nemecky hovoriacom prostredí*, SSRP, Trnava 2012, s. 39.

mohli venovať straníckemu životu. Neboli teda predstaviteľmi obyčajného obyvateľstva.

- Masové strany. Síce už ide o prejavenie volebného práva širších vrstiev, stále sú to zväčša muži, ktorí môžu byť volení a môžu voliť. Nie sú to však privilegované vrstvy, ktoré by spĺňali majetkový cenzus, ale sú to občania, najmä pracujúci. S tým súvisí aj charakter masových strán. Vznikajú prvé robotnícke, socialistické a komunistické strany, ktorých členstvo je hromadné vďaka agitačnej činnosti na pracoviskách. Masové strany prežívajú skoro až do konca druhého tisícročia aj vďaka všeobecnému volebnému právu vrátane žien, ktoré sa oň snažili veľmi dlho a získali ho prvýkrát na Novom Zélande, pričom v niektorých krajinách ženy dodnes takéto právo nemajú.
- Všetľudové strany (*Catch-all parties*). Takáto strana je výrazne orientovaná na volebný úspech a preto sa neprofiluje úzko ideologicky alebo triedne, ale snaží sa, ako napovedá názov: „chytiť všetkých“. „Nový typ politickej strany podľa Kirchheimera charakterizuje záujem o voličov z rôznych ideologických spektier. „Takto rozširuje voličskú základňu aj z iných socioekonomických segmentov. Ideologický aspekt straníckej politiky sa oslabuje a rastie význam volebnej kampane.“²¹ Tieto strany majú výrazne konformný a prosystémový politický program obmedzený krátkodobými a strednodobými cieľmi, oslovujú viacero segmentov elektorátu a pretože sú členovia z rôznych sociálnych skupín a vrstiev, rastie význam vedenia strany na úkor ich regionálnych jednotiek.
- Strany kartelu. Nezaujatý pohľad na strany v súčasnosti evokuje kritické nazeranie na strany, ktoré pôsobia v politických spektrách tak, že napriek ich súťaženiu sa snažia o zotrvanie v politickom priestore aj konsenzuálnym správaním medzi nimi samotnými. „Kartelové strany uprednostňujú stabilitu pred pôvodnými strategickými záujmami. Súčasne podnikajú kroky (napr. účelovou zmenou volebného systému), aby zabránili vstupu nových konkurentov do parlamentu, a tým aj do štátnych funkcií, a to bez ohľadu na ich ciele a hodnotovú príbuznosť.“²² Výsledkom je, že voličom sa môže zmenšovať výber a reprezentácia ich záujmov. V proporčionálnom volebnom systéme je to možné napr. zvyšovaním volebného kvóra, teda prísnejším pravidlom pri vstupe do parlamentu.

---

²¹ ŠTEFANČÍK, R., *Uvažovanie o politike (nielen) v nemecky hovoriacom prostredí, SSRP*, Trnava 2012, s. 149.

²² KRNO, S., *Politické strany ako fenomén modernej demokracie*, In: MARUŠIAK, J, a kol., *Za zrkadlom politiky*, VEDA, Bratislava 2010, s. 153.

Strany a stranické systémy

Vzájomné pôsobenie (interakcia) a vzájomná závislosť (interdependencia) politických strán vnútri štátu má spoločné črty v ich štandardizovanom správaní a tiež možnostiach, ktoré štandardizované správanie poskytuje novým stranám. Vzniká tak systém, v ktorom sa stretávajú alebo môžu stretávať politické strany, ktoré súperia o moc a o voliča. V závislosti od volebného systému (väčšinový, kombinovaný, proporčný) a od politickej kultúry závisí, aký systém vznikne, teda koľko politických strán sa v ňom nachádza a ako sa dostávajú do kontaktu. Veľmi známym je rozdelenie stranických systémov od „M. Duvergera“²³:

- systém jednej strany (**monopartizmus**). Aj keď možno tejto charakteristike vyčítať systémovú nepresnosť, pretože jedna strana systém netvorí, možno hovoriť o vláde jednej strany, ktorá je zväčša spätá s autoritatívnymi či totalitnými režimami. No však ani v tých nemusí ísť o výlučnej jednu stranu v straníckom systéme, skôr o jej dominanciu ako v prípade Národného frontu. Národný front fungoval ako platforma viacerých politických strán v Československej socialistickej republike, aby vytváral dojem zdanlivej demokracie, ktorá však bola riadená vedúcou úlohou Komunistickej strany Československa. „Politický život na oslobodenom území Slovenska významne poznamenalo, že sa vyvíjal v rámci NF. Pôvodne účelové zoskupenie antifašistických síl sa zmenilo na prostriedok nátlaku na dosiahnutie mocenských cieľov, hoci jeho úlohou mala byť konzultácia politických opatrení“.²⁴ Jedna strana je však dominantná zo zákona a tak nedáva šancu tým ostatným, preto nedochádza k plnohodnotnej interakcii a straníckej súťaži.
- Systém dvoch strán (**bipartizmus**). Ide o taký systém, v ktorom súperia o moc dve etablované politické strany, pričom nie je vylúčené pôsobenie aj marginálnych strán. Súperenie je však naladené na dve alternatívy vládnej moci, ktoré sa od seba podstatne odlišujú. Na to slúži tzv. ideologická vzdialenosť, ktorá je však relatívna porovnaním s inými straníckymi systémami, resp. inými štátmi. Tak možno hovoriť o protikladných stranách (konzervatívci – labouristi vo Veľkej Británii alebo republikáni – demokrati v Spojených štátoch amerických). V oboch prípadoch strany nepredstavujú autoritárne riešenia, no odlišujú sa natoľko, že ich podpora je značne vyrovnaná a polarizácia pomerne citelná. Polarita je pritom pojmom prebratým z prírodných vied, ktorý vyjadruje protikladné rozdiely v hodnotách, cieľoch, nie však v prostriedkoch, v našom prípade v presadzovaní politik. Znamená to očakávanie, že len jedna strana zostaví vládu a pritom sú si strany vzájomne paradoxne nie vždy celkom vzdialené a preto silne konkurenčné. Bipartizmus tvorí zväčša väčšinový volebný systém, kde v jedno-

²³ DUVERGER, M., *Political Parties*, Armand Colin, Paris 1951, s. 210-281

²⁴ ŠUTAJ, Š., *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948*, VEDA, Bratislava 1999, s. 58-59

mandátových volebných obvodoch súperia dominantné osobnosti reprezentujúce dominantné politické sily, čo však neznamená, že opozícia môže meniť svoju stranícku identitu. Jednu z dvoch strán môže striedať tretia. Podstatou je však to, že na akumuláciu síl je potrebné integrovať záujmy do najväčšej možnej podpory a získať väčšinu.

- Systém viacerých strán alebo systém viac ako dvoch strán (**multipartizmus**). „Ide o realizáciu tradičnej predstavy o liberálnom systéme, ktorom súperia politické strany s vyrovnanými šancami. Vzniká tam, kde sa ideové prúdy rozpadávajú na viaceré politické strany, takže si konkurujú strany, patriace podľa vlastných zámerov do jednej strany“²⁵. V straníckom systéme sa nachádza viacero politických strán, ktoré sú vyjadrením pluralizmu a tiež pôsobia a dôsledok fungovania proporčionálneho volebného systému. Každá strana má rovnakú šancu dostať sa do zákonodarného zboru, ak prekročí prah zvoliteľnosti, ktorý je zväčša nastavený na 3 až 8%. Do parlamentu sa tak dostane viacero politických strán, ktoré odzrkadľujú jednotlivé subkultúry alebo združené hodnotové orientácie voličov (elektorátu). Pri päťpercentnom kvóre môže teoreticky byť týchto strán až devätnásť, avšak politická prax ukazuje na pôsobenie troch až ôsmich strán. Ich spolupráca sa realizuje prostredníctvom vytvárania vládnych koalícií, pričom je pri silnej polarizácii očakávateľné, aké konfigurácie po voľbách vzniknú. Toto konštatovanie platí práve pre Slovensko, kedy viaceré politické strany vytvárali viac alebo menej konzistentné koalície, kým na druhej strane sa vytvárala názorovo pomerne konzistentná opozícia. Nič na tom nemení fakt, že najviac konkurenčné sú si strany, ktoré vyznávajú podobné hodnoty, kým strany z opačných pólov politického spektra si prakticky nekonkurujú. Tieto stranícke systémy sa vyznačujú nižšou stabilitou, no nič však neprekáža tomu, aby vládla jedna dominantná strana, pokiaľ získa väčšinu.

V tejto súvislosti sa ponúka výskum, ktorý pokračuje v skúmaní konkurenčných systémov viacerých politických strán reprezentovaný J. Blondelom²⁶, ktorý kvantitatívnym prístupom rozoznáva:

- Bipartizmus (dve konkurenčné strany)
- Bipartizmus nedokonalý (systém dva a pol strany, ktorá dopomáha k vláde)
- Multipartizmus nedokonalý (s jednou dominujúcou stranou)
- Multipartizmus čistý (s viacerými nedominujúcimi stranami).

Pri uvedenom pojme polarizácia straníckeho systému sa stretávame s delením straníckych systémov v podaní G. Sartoriho. Polarizáciou rozumie

---

²⁵ TÓTH, R., *Politické strany*, SMARAGD, Bratislava 2007, s. 85.

²⁶ BLONDEL, J., *Types of party systems (excerpted from 'Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies'*, In: Canadian journal of Political Science, 1 /2 (1968), 180-203. Reprinted by permission of the author and The Canadian Political Science Association). [online] Dostupné na <http://janda.org/c24/Readings/Blondel/blondel.html> 4. 12 2012

„vzdialenosť plynúcu z obsahovej analýzy volebných platforiem a/alebo ideologických postojov strán“.²⁷ ktorý rozlišuje:

- Systémy s jednou stranou (monopol),
- Systémy s hegemonnou stranou (monopol so satelitnými stranami),
- Systémy dominantnej strany (dlhodobé postavenie),
- Dvojstranícke systémy (dve veľké samostatné strany),
- Obmedzené pluralizmy (tri až päť dôležitých strán),
- Extrémne pluralizmy (šesť až osem dôležitých strán),
- Atomizované pluralizmy (deväť a viac strán).²⁸

Právna úprava politických strán v Slovenskej republike

Slovenské štátne právo vymedzuje podmienky, podľa ktorých je možné pôsobenie politických strán a hnutí. Za základný dokument štátu je považovaná Ústava, ktorá definuje možnosti participácie občana na správe vecí verejných. Činí tomu tak vo viacerých prípadoch, ktoré tvoria nadradený rámec právnej úpravy politických strán:

- Čl. 2 Ústavy SR ustanovuje, že „štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom volených zástupcov alebo priamo“. Z tohto odseku vyplýva, že povaha našej demokracie je prioritne zastupiteľská, pretože v prvom rade uvádza výkon moci sprostredkovane. Ľud sa teda zúčastňuje na správe vecí verejných cez svojich zástupcov, ktorí sú volení. Volení sú v prípade parlamentných volieb vo všeobecných, rovných a tajných voľbách. V parlamentných voľbách však môžu kandidovať do Národnej rady Slovenskej republiky iba politické strany, ktoré predkladajú kandidačné listiny. Z toho však nevyplýva, že poslanci musia byť nevyhnutne členmi politických strán. Politické strany však zriedkakedy nominujú na svojich kandidátkach nestraníkov. Oveľa viac je vidieť, že nestraníkmi môžu byť ministri, hlavne v prípadoch, že ich práca je odkázaná na nepopularitu. Článok implicitne predpokladá participáciu politických strán na moci. Výkon moci priamo sa deje pomerne málokedy a ešte menej je táto možnosť platná, pretože podmienky referenda sú značne prísne.
- Čl. 29, ktorý patrí do oddielu Politické práva, ktoré patria do druhej hlavy Základné práva a slobody explicitne ustanovuje, že „občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich“. Neznamená to, že každý občan si môže založiť politickú stranu, pretože podmienky na vznik alebo založenie politickej strany upravuje zákon o politických stra-

²⁷ SARTORI, G., *Strany a stranícke systémy*, CDK, Brno 2005, s. 372.

²⁸ KRNO, S., *Politické strany ako fenomén modernej demokracie*, In: MARUŠIAK a kol., *Za zrkadlom politiky*, VEDA, Bratislava 2010, s. 145.

nách. Toto združovacie právo môže však byť obmedzené zákonným spôsobom v nevyhnutných prípadoch v demokratickej spoločnosti v záujme bezpečnosti štátu, ochrany verejného poriadku, predchádzania trestným činom a v záujme ochrany slobôd a práv iných.

- V závere čl. 29 sa uvádza, že „politické strany a hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia sú oddelené od štátu“. Nie je tak možné splynutie, ako pred rokom 1989.

Dotýkajúcimi sa článkami k tejto problematike sú:

- Čl. 30 v tom, že „občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám“. Toto ustanovenie je veľmi dôležité, pretože každý občan má právo uchádzať sa o volené a verejné funkcie na základe rovnakých podmienok. Porovnanie teórie a praxe je možné nechať na samotnom čitateľovi, avšak fakt, že verejné a volené funkcie majú isté špecifická vylučuje ostatných občanov z týchto funkcií už len častým spoločným menovateľom – stranickým preukazom, prípadne voľbou v parlamente.
- Čl. 31 hovorí, že „zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti“. V tomto prípade sa princíp pluralizmu vzťahuje na politické sily, ktoré nie sú definované, no možno predpokladať, že ide o politické strany a hnutia. Súťaž sa teda týka registrovaných politických subjektov, nie občanov, prípadne ich voľných združení.

Vznik a pôsobenie politických strán na Slovensku je upravený zákonom z roku 2005, ktorý je zatiaľ poslednou právnou úpravou, ktorá nadväzuje na nové podmienky po roku 1989, kedy fungovanie politických strán upravoval z roku 1990 ešte z čias spoločnej federácie. Následne po revolučnom roku 1989 bol Federálnym zhromaždením prijatý zákon už 23. januára 1990 pod číslom 15. Podľa tohto zákona politická strana vzniká zápisom do evidencie politických strán, ktoré vedú príslušné ministerstvá vnútra. Oznámenie k evidencii podáva prípravný výbor, ktorého členovia musia mať viac ako 18 rokov a musia byť československými štátnymi občanmi. Prípravný výbor predkladá tiež okrem stanov, ktoré musia obsahovať názov, sídlo, ciele, orgány a organizačné jednotky aj petíciu s minimálne jedným tisícom podpisov občanov, ktorý požadujú vznik politickej strany. K podpisom sa uvádzalo okrem mena, priezviska, adresy aj rodné číslo. Za už existujúce politické strany sa považovali: Československá strana ľudová, Československá strana socialistická, Demokratická strana, Komunistická strana Československa a Strana slobody. Za politické hnutia, ktoré mali rovnocenné postavenie avšak s tým, že sa v nich mohli zoskupovať aj jednotlivé politické strany a spoločenské organizácie, boli zákonom považované Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu. Potom prvými registrovanými stranami sa stali Sociálnodemokratická strana na Slovensku (SSS) a Strana demokratických socialistov (SDS). Obidve už 1. 2. 1990.²⁹

---

²⁹ LIPTÁK, L., *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*, Archa, Bratislava 1992, s. 308-309.

Súčasný spôsob vzniku politických strán je však zložitejší. Návrh na zaregistrovanie politickej strany podáva prípravný výbor, ktorý musí mať minimálne troch členov a ich podpisy musia byť notársky alebo matrikou overené. Členovia prípravného výboru uvádzajú k menu a priezvisku tiež rodné čísla a adresu trvalého pobytu. Stanovy, ktoré obsahujú viacero povinných náležitostí sa prikladajú pri návrhu na registráciu spolu so zoznamom občanov súhlasiacich so vznikom politickej strany, ktorých počet musí byť najmenej 10 000 a okrem mena, priezviska, trvalého pobytu uvádzajú ešte číslo občianskeho preukazu. Správny poplatok pri registrácii činí 663.50 eur v prospech Štátnej pokladnice. Pri uplatňovaní práva slobodne sa združovať však existuje podmienka podľa §2 Zákona o politických stranách č. 85/2005 Z. z., kde „strana nesmie svojimi stanovami, svojim programom alebo činnosťou porušovať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony a medzinárodné zmluvy.“ Hlavným dokumentom politickej strany sú stanovy, ktoré musia podľa uvedeného zákona obsahovať:

- Názov a skratku politickej strany (ak nie je už registrovaná),
- Program strany a ciele činnosti,
- Práva a povinnosti členov strany,
- Orgány strany, spôsob, ako sú volené a akými právomocami disponujú,
- Kompetencie, prípadne zastupovanie štatutárneho orgánu strany,
- Zásady hospodárenia,
- Organizačné jednotky, vymedzenie ich pôsobnosti a hospodárenie (ak budú zriadené),
- Spôsob naloženia s majetkovým zostatkom z prípadnej likvidácie.

V prípade zrušenia a zániku politickej strany existujú dobrovoľné, majetkové a procesné dôvody, podľa ktorých sa strana ruší s následkom jej zániku (napr. zlúčením, vyhlásením konkurzu). Podstatnejším je však vzťah politickej strany a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý môže rozhodnúť o jej rozpustení na základe návrhu, ktorý môže podať generálny prokurátor v prípade, že politická strana koná v rozpore s uvedeným paragrafom 2 Zákona o politických stranách.

Záver

Z vyššie uvedeného vyplýva, že skúmanie politických strán má rozmanitý charakter. Politické strany je možné skúmať z viacerých stránok: veľkosti, zaradenia do politického mechanizmu, podľa vývojového hľadiska alebo podľa ideovo-politického zaradenia. Podobne možno z viacerých uhlov pohľadu skúmať stranícke systémy: z hľadiska charakteru režimu, počtu relevantných strán v politickom systéme, ako aj z pohľadu inštitucionalizácie straníckeho systému.

Stranícky systém však nie je statická veličina, naopak, mení sa v závislosti od aktuálnych politických podmienok. Prípád Slovenska ukazuje, že vo svojej modernej histórii prešiel viacerými štádiami.

Literatúra:

- BLONDEL, J., *Types of party systems (excerpted from 'Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies', Canadian journal of Political Science, 1 /2 (1968), 180-203. Reprinted by permission of the author and The Canadian Political Science Association)*. Dostupné na: <http://janda.org/c24/Rea-dings/Blondel/blondel.html> (4. 12 2012).
- DUVERGER, M., *Political Parties*, Armand Colin, Paris 1951.
- FIALA, P. – STRMISKA, M., *Teorie politických stran*, Principal and Barrister, Brno 1998.
- HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, Victoria Publishing, Praha 1994.
- JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Portál, Praha 2007.
- LIPSET, S. M. – ROKKAN, S., *Party Systems and Voters Alignments: Cross National Perspectives*, The Free Press New York, Collier-Macmilan, London 1967
- KLÍMA, M., *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, Radix, Praha 1998.
- KRNO, S., *Politické strany ako fenomén modernej demokracie*, In: MARUŠIAK, J. a kol., *Za zrkadlom politiky*, VEDA, Bratislava 2010.
- LIPSET, S. M. – ROKKAN, S., *Party Systems and Voters Alignments: Cross National Perspectives*, The Free Press New York, Collier-Macmilan, London 1967.
- LIPTÁK, L., *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*, Archa, Bratislava 1992.
- NOVÁK, M., *Systémy politických strán*, SLON, Praha 1997.
- RYBÁŘ, M., *Politické strany a stranícke systémy (úvod do ich štúdia)*, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2011.
- SARTORI, G., *Strany a stranícke systémy*, CDK, Brno 2005.
- SITA, *Ministerstvo vnútra rozpustilo Slovenskú pospolitost'*, [online] Dostupné na <http://aktualne.centrum.sk/domov/kauzy/clanek.phtml?id=1168798> (5. 6. 2011).
- SOPÓCI, J., *Politika v spoločnosti*, VEDA, Bratislava 2004.
- SURMÁNEK, Š. – GBÚROVÁ, M. – DUDINSKÁ, I., *Politológia (vybrané kapitoly)*, Vydavateľstvo SLOVACONTACT, Prešov 2003.
- ŠTEFANČÍK, R., *Politické mládežnícke organizácie na Slovensku*, IUVENTA, Bratislava 2010.
- ŠTEFANČÍK, R., *Uvažovanie o politike (nielen) v nemecky hovoriacom prostredí, SSRP*, Trnava 2012.

ŠUTAJ, Š., *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948*, VEDA, Bratislava 1999.

TÓTH, R., *Politické strany*, SMARAGD, Bratislava 2007.

Zákon 424/1991 Z. z., [online] Dostupné na <http://aplikace.mvcr.cz/archiv-2008/sbirka/1991/sb08191.pdf> (5. 6. 2011).